

**BIBLIOGRAFSKI IDENTITETI POJEDINACA NASTALI
UPORABOM VIŠE IMENA: HETERONIMI, EGZONIMI
(KSENONIMI), ENDONIMI (AUTONIMI)**

BIBLIOGRAPHIC IDENTITIES OF INDIVIDUALS RESULTING
FROM THE USE OF MULTIPLE NAMES: HETERONYMS,
EXONYMS (XENONYMS), ENDONYMS (AUTONYMS)

Nela Mrzljak

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
nmrzljak@nsk.hr

Diana Polanski

Knjižnice grada Zagreba
diana.polanski@kgz.hr

UDK / UDC 025.342

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 28. 10. 2015.

Sažetak

Rad obuhvaća osobe koje su uključene u stvaranje i izradu djela ili su predmet djela. S osobom koja je ustanovila ili prisvojila više bibliografskih identiteta, pse-udonima ili oblika imena može se postupiti dvojako: kao sa zasebnim personama s autoriziranim oblikom za svaku personu i dodatnim nadziranim pristupnicama za neusvojene oblike imena ili kao s jednom personom za pojedinca koja postaje autorizirani oblik, a s imenima ostalih persona postupa se kao s neusvojenim oblicima imena pojedinca.

Heteronimi, izrazi preuzeti iz lingvistike, prikazuju se na različitim primjerima poput stvaratelja Fernanda Pessoae koji je ustanovio preko sedamdeset bibliografskih identiteta s vlastitim fizičkim izgledom, biografijom i različitim stilovima pisanja,

i kod nas najpoznatije Olje Savičević-Ivančević. Za razliku od pseudonima koji je samo izmišljeno ime pisca, heteronim, osim imena, mijenja i karakter i osobine osobe.

Egzonimi i endonimi, izrazi preuzeti iz etnolingvistike, prikazuju se na primjerima nadziranih pristupnica za ime entiteta *osoba* i za ime entiteta *mjesto*. Prikazuje se odnos pojedinih nacionalnih knjižnica u svijetu i u Hrvatskoj prema uporabi više imena za istog stvaratelja i odnos prema egzonimima i endonimima. Navode se i primjeri autoriziranih podataka za naslove izrađenih na nacionalnim jezicima i na latinskom jeziku u svjetskim nacionalnim knjižnicama.

Ključne riječi: identitet, bibliografski identitet, heteronim, pseudonim, egzonim, endonim, nadzirana pristupnica, usvojena pristupnica, neusvojeni oblik imena

Summary

The paper discusses the bibliographic identities of the persons who are creators or producers, or are the subject of a work.

Today, in cataloguing, there are two ways to treat a person who uses more than one bibliographic identity, pseudonyms or other forms of the name:

1. as several separate persons, with an authorized form for every (individual) name with additional controlled access points for variant forms of the name,
2. as one person, with a single authorized access point (uniform heading) that would gather complete works of the person or a corporate body. The other names (personas) are treated as the variant form of the name.

Heteronyms (the term *heteronym* is taken from linguistics) are illustrated by various examples such as the writer Fernando Pessoa, who established over seventy bibliographic identities with their own physical appearance, biography and different styles of writing, or Olja Savičević-Ivančević, perhaps the most famous person in Croatia using a heteronym. Unlike the pseudonym, which is just the writer's alias, the heteronym changes not only the name but also the nature and characteristics of the person.

Exonyms and endonyms (the terms *exonym* and *endonym* are taken from ethnolinguistics) are illustrated by the examples of controlled access point for the entity *person* and entity *place*. The paper also presents cataloging practices of the national libraries in the world and in Croatia regarding the use of multiple names for the same creator and their attitudes to exonyms and endonyms.

The quoted examples of bibliographic records from the world national libraries show title authority data made in national languages and in Latin, too.

Keywords: identity, bibliographic identity, heteronym, pseudonym, exonym, endonym, controlled access point, authorized access point, variant form of name

Uvod

„Autorizirani podaci definirani su kao skup informacija o osobi, obitelji, korporativnom tijelu ili djelu čije se ime koristi kao osnova za nadzirane pristupnice u bibliografskim navodima ili zapisima u knjižničnim katalozima, bibliografijama itd.“¹ Pregledni zapisi, nekadašnje pregledne kataložne jedinice (pregledni listići),² prema propisu čl. 253 *Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga* Eve Verone „utvrđuju jedinstvene odrednice za osobe i za korporativna tijela i daju pregled o ostalim imenima (nazivima) ili oblicima imena (naziva) kojima su se osobe (korporativna tijela) služile“. Njihova je zadaća višestruka: osim što na jednom mjestu bilježe usvojene i neusvojene oblike imena i naslova djela i okupljaju sve njihove pojavne oblike istovremeno su i pristupnice bibliografskim zapisima.

Čovjekova obilježja čine osobni identitet koji sadrži brojne socijalne identitete: spolni, kulturni, vjerski, etnički, rasni, rodni, profesionalni. U dva desetom stoljeću javljaju se stvaratelji koje vlastiti osobni identitet ograničava jer ne mogu izraziti svoj unutarnji svijet, kreativnost, osjećajnost, promišljanja, stvarajući djela kao osoba s određenim imenom i prezimenom i povezanim atributima. Traže način da se slobodno izraze neovisno o svom identitetu koji je ograničen rasnim, rodnim, zemljopisnim i ostalim predrasudama i inzistiraju na razlikovanju imenovanja i bivanja. Smatraju se pojedincima koji se sastoje od brojnih osoba s vlastitim karakteristikama te takav *alter ego* ili dvojnici može biti tjelesno ja, profesionalno, obiteljsko, potrošačko, anonimno, pseudonimno, elektroničko, korisničko. Pojavljuju se stvaratelji koji sebe doživljavaju kao višestruku osobnost, poput britanske terapeutkinje za rodne probleme i biseksualnost Meg John Barker, za koju u njenim knjigama u bilješci o piscu stoji množina (*they*, oni, oni su napisali, oni su izradili), a i samim imenom pokazuje da se smatra i muškarcem i ženom. Nekim stvarateljima životne okolnosti uvjetuju nastanak više identiteta, kao u slučaju papa, na primjeru Josepha Ratzingera, odnosno Benedikta XVI., pape i pape emeritusa. Isto tako, mnogi stvaratelji svoj unutarnji svijet iskazuju kroz više osoba. Neka djela stvaraju pod svojim pravim imenom, a neka djela objavljuju pod

¹ Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka : konceptualni model : završni izvješaj, prosinac 2008. / uredila Glenn E. Pattan, IFLA-ina Radna skupina za Uvjete za funkcionalnost i obročavanje autoriziranih zapisa (FRANAR) ; odobrili stalni odbori IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju i Sekcije za klasifikaciju i indeksiranje, ožujak 2009. ; [s engleskog preveo Tomica Vrbanc]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. [15].

² Verona, Eva. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1983-1986. Dio 2: Kataložni opis. 1983. Str. 636.

različitim identitetima. Osim želje da potpunije izraze svoj unutarnji svijet kao sasvim drukčija osoba, uzrok se može naći i u nakani da sakriju vlastiti identitet zbog različitih strahova.

U nadzoru nad autoriziranim podacima s njima se postupa u skladu s definicijama entiteta *osoba* u *Uvjetima za funkcionalnost autoriziranih podataka*, među kojima se navodi da „Uključuje persone ili identitete koje je ustanovio ili prisvojio pojedinac uporabom više imena (npr. pravo ime pojedinca i/ili jedan ili više pseudonima)“.³ U skladu s kataložnim pravilima, bibliografsko središte normira višestruki identitet *osoba* u preglednim zapisima na dva načina: „Kataložna pravila mogu se razlikovati u postupanju s personama (tj. bibliografskim identitetima) koje je ustanovio ili prisvojio jedan pojedinac. Neka kataložna pravila priznaju pseudonime koje koristi pojedinac kao zasebne persone i ustanovit će se autorizirani oblik za svaku osobu s unakrsnim uputnicama koje povezuju tako nastale autorizirane oblike imena za persone.“⁴ ili „Druga kataložna pravila priznaju samo jednu osobu za pojedinca i pseudonime koje osoba koristi; jedna osoba postaje autorizirani oblik, a s imenima ostalih osoba postupa se kao s neusvojenim oblicima imena pojedinca“⁵. Patrick Le Boeuf smatra da „Entitet osoba je bibliografski identitet koji se nalazi u sredini između stvarnog svijeta i kataložnog univerzuma“.⁶ Identitet stvarne osobe i bibliografski identitet često se ne preklapaju. Jedna stvarna osoba može imati nekoliko bibliografskih identiteta, kao u slučaju pseudonima i heteronima, kao što se nekoliko stvarnih osoba može spojiti u jedan bibliografski identitet u primjeru obitelji ili u primjeru dva ili više stvaratelja koji dijele zajednički pseudonim. U postupku utvrđivanja je li stvaratelj ustanovio više od jednog bibliografskog identiteta ili osoba kao i u nadzoru nad autoriziranim podacima imena, mogu korisno poslužiti pojmovi iz sociolingvistike, grane lingvistike koja proučava odnos između jezične uporabe i društvenih odnosa,⁷ etnolingvistike, grane lingvistike koja proučava uzajamne odnose jezičnih i kulturnih obilježja etničkih zajednica na temelju jezičnih

³ Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka. Nav. dj. Str. 22.

⁴ Isto, str. 23.

⁵ Isto, str. 24.

⁶ Le Boeuf, Patrick. Brave new FRBR world. // Report from the 1st IFLA Meeting of Experts in an International Cataloguing Code, Frankfurt 2003 / edited by Barbara B. Tillett, Renate Gömpel and Susanne Oehlschläger. München : K. G. Saur, 2004. Str. 40-53.

⁷ Struna – hrvatsko strukovno nazivlje. Sociolingvistika [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://struna.ihjj.hr/search-do/?q=sociolingvistika&naziv=1&polje=0>

podataka⁸ i onomastike (prema grčkom *ὀνομαστικός*, imenski, koji se odnosi na ime), znanost koja se bavi proučavanjem vlastitih imena⁹ s izrazima koji u sebi sadrže riječ *ónoma* koja znači ime. Izrazi koji pripadaju ovim znanostima: heteronim, endonim (autonim), egzonom (ksenonim), ortonim, alonim, mogu pomoći u utvrđivanju autoriziranog oblika imena stvaratelja.

1. Heteronimi

Heteronimi izvorno pripadaju homonimiji ili istoimenosti,¹⁰ dijelu leksikologije u kojoj se homonimi ili istoglasnice¹¹ (grč. *ὁμώνυμος*, isti, *ὄνομα*, ime) definiraju kao riječi istog izgovora, ali različitog značenja, npr. pop (svećenik), pop (glazba). Čine ih:

Homografi, istopisnice, homonimi koje se isto pišu, ali se mogu i ne moraju isto izgovarati: grad (mjesto), grad (stupanj),

Homofoni, istozvučnice, homonimi koji se isto izgovaraju, ali različito pišu: write (pisati), right (desno),

Polisemi, višeznačnice, homonimi s dva ili više značenja: glava (dio tijela) i glava (dio knjige),

Kapitonimi, homonimi koji mijenjaju značenje promjenom veličine slova: Višnja (osoba) i višnja (voće).

Heteronimi koji su homografi, ali nisu homofoni, isto se pišu, različito izgovaraju. Prema definiciji *Proleksis enciklopedije online* heteronim je (grč. *ἕτερος*, drugi, drukčiji + *ὄνομα*, ime) „Riječ koja se piše jednako kao koja druga riječ, ali se razlikuje u izgovoru i značenju (npr. u nas pas s kratkosilaznim naglaskom za životinju, s dugosilaznim za pojas; tako i luk)“.¹² Na engleskom govornom području heteronim je „*Heteronym [het-er-uh-nim], a word spelled*

⁸ Struna – hrvatsko strukovno nazivlje. Etnolingvistika [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://struna.ihjj.hr/search-do/?q=etnolingvistika&naziv=1&polje=0>

⁹ Hrvatska enciklopedija. Onomastika [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=45175>

¹⁰ Wikipedija. Homonim [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Homonim>

¹¹ Wikipedija. Homonym [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <https://en.wikipedia.org/wiki/Homonym>

¹² Proleksis enciklopedija online. Heteronim [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://proleksis.lzmk.hr/26276/>

the same as another but having a different sound and meaning, as lead (to conduct) and lead (a metal)“.¹³

Portugalski književnik Fernando Pessoa ovaj je izraz preuzeo i premjestio ga u književnost dajući mu sasvim novo značenje.

U književnosti heteronim označuje personu, bibliografski identitet, koju je stvorio autor da bi mogao pisati različitim stilom. Razlika između heteronima i pseudonima je u tome što heteronimi, bez obzira što su lažna imena kao i pseudonimi, u potpunosti mijenjaju osobnost persone (njezin fizički izgled, biografiju i stil pisanja), dok su pseudonimi, kako im i samo ime govori (grč. ψευδος, laž + ὄνομα, ime), jednostavno lažna, izmišljena imena.

Na primjeru književnika Fernanda Pessoae i književnice Olje Savičević-Ivanović, koji se služe heteronimima, prikazuje se kako se, u prvom redu njihove nacionalne knjižnice, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu¹⁴ te neke od najvećih svjetskih knjižnica, kao Kongresna knjižnica¹⁵ (Library of Congress), Francuska nacionalna knjižnica¹⁶ (Bibliothèque national de France) i Njemačka nacionalna knjižnica¹⁷ (Deutsche Nationalbibliothek), odnose prema heteronimima, tj. način na koji su ih povezali sa stvarnim imenom.¹⁸

Primjer 1. *Fernando Pessoa*

Prema podacima britanskog prevoditelja Richarda Zenitha Fernando Pessoa stvorio je najmanje 72 heteronima.¹⁹ Već kao dječak od šest godina stvorio je svoj prvi heteronim pod imenom Chevalier de Pas. Svi njegovi heteronimi imaju različite biografije, osobnosti, fizički izgled, stavove i stilove pisanja. Zanimljivo je da su ti heteronimi i u međusobnom odnosu, neki su rođaci ili se poznaju, neki se međusobno kritiziraju i prevode jedan drugom radove.

¹³ Dictionary.com. Heteronym [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://dictionary.reference.com/browse/heteronym>

¹⁴ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://katalog.nsk.hr/>

¹⁵ Library of Congress [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://authorities.loc.gov/>

¹⁶ Bibliothèque national de France [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://catalogue.bnf.fr/>

¹⁷ Deutsche Nationalbibliothek [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: http://www.dnb.de/DE/Home/home_node.html

¹⁸ Online katalogi analiziranih knjižnica posjećivani su tijekom rujna 2015.

¹⁹ Pessoa, Fernando. *The book of disquiet*. London : Penguin Classics, 2003. Str. VII-XXXI.

Tri glavna Pessoaina heteronima su Alberto Caeiro, Ricardo Reis i Alvaro de Campos. Stvorio je i dva polu-heteronima, Bernardo Soares i Baron of Teive, koji su polu-autobiografski karakteri i pišu samo prozu.

Njegovi heteronimi međusobno komuniciraju, vode dijaloge čak i sa samim Pessoom u nečemu što je on nazvao „kazalištem postojanja“ (*theatre of being*) ili „drama unutar osobe“ (*drama in person*). Ponekad se izravno uključuju i u njegov društveni život, npr. Campos piše Pessoai ljubomorna pisma zbog njegove (jedine) romanse i na ta pisma mu Pessoa i odgovara.

Isto tako, 1915. Pessoa je stvorio lik bradatog astrologa Raphaela Baldaya koji stvara horoskope za njegove glavne heteronime kako bi, još bolje, odredio njihove karakteristike.

U Portugalskoj nacionalnoj knjižnici (Biblioteca nacional de Portugal) pod usvojenom pristupnicom *Pessoa, Fernando, 1888-1935* navedeno je 1170 zapisa.

Pod usvojenom pristupnicom *Pessoa, Fernando, 1888-1935* sakupljeni su svi njegovi radovi bez obzira na heteronim pod kojim je pisao.²⁰ Bibliografski zapisi za djela Fernanda Pessoe koje je napisao pod heteronimima Alberto Caeiro i Alvaro de Campos imaju također usvojenu pristupnicu *Pessoa, Fernando, 1888-1935*.²¹ Pregledni zapis za stvaratelja Fernanda Pessou u Portugalskoj nacionalnoj knjižnici ima usvojeni oblik imena *Pessoa, Fernando, 1888-1935* i 30 neusvojenih oblika imena. Portugalska nacionalna knjižnica sve njegove heteronime tretira kao pseudonime, što se podudara s čl. 96, t. 3 *Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga* Eve Verone.²²

²⁰ Biblioteca nacional de Portugal – BNP [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://catalogo.bnportugal.pt>

²¹ Biblioteca nacional de Portugal – BNP [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://catalogo.bnportugal.pt/ipac20/ipac.jsp?session=145CE2258157H.8007&profile=bn&source=~!bnp&view=subscriptionssummary&uri=full=3100024~!39037~!3&ri=1&aspect=subtab11&menu=search&ipp=20&spp=20&staffonly=&term=caeiro,+alberto&index=.GW&uindex=&aspect=subtab11&menu=search&ri=1>

²² Verona, Eva. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1983-1986. Dio 1: Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. 1986. Str. 183.

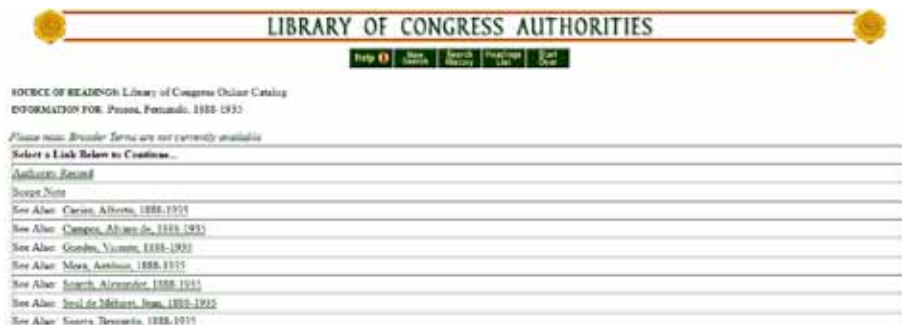

Slika 1. Primjer neusvojene pristupnice *Caeiro, Alberto, pseud.* koja upućuje na usvojenu pristupnicu *Pessoa, Fernando, 1888-1935*

Kongresna knjižnica (Library of Congress), sukladno anglo-američkim pravilima, izradila je 8 preglednih zapisa za Fernanda Pessou, od kojih se jedan odnosi na stvarnu osobu stvaratelja, a ostalih sedam na njegove heteronime. Pregledni zapis za stvarnu osobu stvaratelja ima usvojeni oblik imena *Pessoa, Fernando, 1888-1935* i devet neusvojenih oblika imena, a putem polja 500 povezan je sa sedam preglednih zapisa koji su izrađeni za njegove najpoznatije heteronime: *Caeiro, Alberto, 1888-1935*; *Campos, Alvaro de, 1888-1935*; *Guedes, Vicente, 1888-1935*; *Mora, António, 1888-1935*; *Search, Alexander, 1888-1935*; *Seul de Méluret, Jean, 1888-1935*; *Soares, Bernardo, 1888-1935*. U tom je preglednom zapisu i napomena u polju 663: Za djela ovog autora napisana pod drugim imenima tražiti i pod: *Caeiro, Alberto, 1888-1935*; *Campos, Alvaro de, 1888-1935*; *Mora, António, 1888-1935*; *Search, Alexander, 1888-1935*; *Soares, Bernardo, 1888-1935*; *Guedes, Vicente, 1888-1935*. Ova se napomena u bazi prikazuje kao *Scope note* (Napomena o opsegu pretraživanja). Svih sedam preglednih zapisa heteronima imaju usvojene oblike imena heteronima, i preko polja 500 povezani su s usvojenom pristupnicom *Pessoa, Fernando, 1888-1935* te imaju napomenu u polju 663: Djela ovog autora unesena su pod imenom koje se nalazi na jedinici građe, tražiti i pod: *Pessoa, Fernando, 1888-1935*. Napomene o opsegu pretraživanja (*Scope note*) sadrže tekst složene unakrsne uputnice za ime u kojoj se objašnjava i upućuje kako još tražiti.

Treba također imati na umu da su prema *Izjavi o Međunarodnim kataložnim načelima* odrednica i uputnica uz jedinstveni stvarni naslov i bibliografsku

jedinicu građe nazivi koji više nisu u uporabi.²³ U ovom radu umjesto naziva odrednica i jedinstveni stvarni naslov koristi se naziv usvojena pristupnica (usvojeni oblik imena), a umjesto naziva uputnica koristi se naziv neusvojena pristupnica (neusvojeni oblik imena). Usvojene i neusvojene pristupnice spadaju u nadzirane pristupnice, dok nenadzirane pristupnice nisu predmet ovog rada.

Slika 2. Rezultat pretraživanja Kongresne knjižnice za Fernanda Pessoa

Francuska nacionalna knjižnica (Bibliothèque national de France) ima 271 zapis povezan s usvojenom pristupnicom *Pessoa, Fernando*. Pretraživanjem baze Sudoc/Abes dobivamo četiri pregledna zapisa: jedan za stvarnu osobu Fernanda Pessoa i tri za njegove heteronime. U preglednom zapisu uz usvojeni oblik imena *Pessoa, Fernando, 1888-1935*, navedeni su neusvojeni oblici imena i napomena u kojoj se navodi da je pisao pod brojnim pseudonimima ili heteronimima za koje je kreirao biografiju, fizički izgled i različiti stil pisanja. Ova knjižnica izradila je i tri pregledna zapisa za njegove heteronime: *Guedes, Vicente*; *Soares, Bernardo* i *Campos, Alvaro de, 1914-*. Svi imaju napomenu da je to jedan od heteronima Fernanda Pessoa. Zanimljivo je da usvojeni oblik imena *Campos, Alvaro de, 1914-* ima godinu rođenja koju mu je odredio Fernando Pessoa tako da u napomeni u preglednom zapisu piše: Pessoa je odredio da se rodi 1914.²⁴

²³ Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima [citirano: 2015-09-24] / prevela Mirna Willer. 2009. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf

²⁴ Le catalogue du Système universitaire de documentation [citirano: 2015-09-24] / Agence bibliographique de l'enseignement supérieur. Dostupno na: <http://viaf.org/processed/SUDOC%7C030916291>

Njemačka nacionalna knjižnica (Deutsche Nationalbibliothek) ima 81 jedinicu građe koje se smatraju duhovnim djelima Fernanda Pessoe. S obzirom da su prihvatili anglo-američka pravila, izradili su četiri pregledna zapisa, jedan za stvarnu osobu stvaratelja i tri pregledna zapisa za njegove heteronime. Pregledni zapis za stvarnu osobu stvaratelja ima usvojeni oblik imena *Pessoa, Fernando, 1888-1935* i 29 neusvojenih oblika imena, a putem polja 500 povezan je s tri pregledna zapisa izrađena za njegove heteronime za koje se navodi da su pseudonimi: *Caeiro, Alberto, 1889-1915*; *Reis, Ricardo, 1887-1935* i *Campos, Alvaro de, 1890-1935*. Sva tri pregledna zapisa preko polja 500 povezana su s usvojenom pristupnicom *Pessoa, Fernando, 1888-1935*.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu odnosi se prema heteronimima Fernanda Pessoe kao prema pseudonimima. Pregledni zapis za ovog stvaratelja ima usvojeni oblik imena *Pessoa, Fernando* i sedam neusvojenih oblika imena među kojima su samo njegovi najvažniji heteronimi. U polju 680 koje sadrži napomenu za korisnike navodi se: Autor se koristio i pseudonimima: Ricardo Reis, Alberto Caeiro, Alvaro de Campos i Bernardo Soares. Sva njegova djela okupljena su pod usvojenom pristupnicom *Pessoa, Fernando*.

The screenshot shows the catalog entry for Fernando Pessoa. At the top, it identifies the library as 'NACIONALNA I SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA U ZAGREBU' and the record as 'Katalog'. The record details include:

- ISBN/ISSN broj:** 980051212
- Odradnica:** Pessoa, Fernando
- Neusvojeni oblik:**
 - Reis, Ricardo
 - Caeiro, Alberto
 - Campos, Alvaro de
 - de Campos, Alvaro
 - Soares, Bernardo
 - Pessoa, Fernando Antonio Rodrigues
 - Nogueira Pessoa, Fernando Antonio
- Biografski podaci:** Portugalski pjesnik, esejist, 1888-1935.
- Napomena:** Autor se koristio i pseudonimima: Ricardo Reis, Alberto Caeiro, Alvaro de Campos i Bernardo Soares.
- Priloga:** Fernando Antonio Rodrigues Pessoa ; Alberto Caeiro ; Ricardo Reis ; Alvaro de Campos ; Fernando Pessoa, wks. four poets in one: Alberto Caeiro, Ricardo Reis, Alvaro de Campos and himself

At the bottom of the record, there are navigation options: 'Pločasti prikaz' and 'MARC'. Below the record, there is a footer with navigation links: 'Početna - Postavke - Priloge nam - Pomoć - Pretraživanje - Popis rezultata - Prethodna pretraživanja - Odaberite drugu bazu'.

Slika 3. Primjer preglednog zapisa za Fernanda Pessou u katalogu NSK

Primjer 2. *Olja Savičević-Ivančević*

Kod nas je Olja Savičević-Ivančević najpoznatija osoba koja se koristi heteronimom u svom književnom djelovanju. Ona koristi heteronim Saška Rojc i, prema njezinim riječima, ne voli da se Saška Rojc smatra pseudonimom jer on predstavlja samo drugo ime dok „heteronim predstavlja stvaranje novog autorskog identiteta sa specifičnim rukopisom, govorom, bibliografijom i autobiografijom“²⁵.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu i u ovom primjeru, slično kao i u primjeru Fernanda Pessoae, za heteronim Saška Rojc izradila je neusvojenu pristupnicu. Pregledni zapis sadrži usvojeni oblik imena *Savičević-Ivančević, Olja* i neusvojene oblike imena *Ivančević, Olja Savičević-; Savičević Ivančević, Olja; Ivančević, Olja Savičević; Ivančević, Olja; Savičević, Olja; Savičević, Olja* i *Rojc, Saška*. Jedina je razlika u tome što se u preglednom zapisu neusvojeni oblik imena *Rojc, Saška* navodi kao heteronim stvarateljice, dok se kod Pessoae njegove heteronime Ricardo Reis, Alberto Caeiro, Alvaro de Campos i Bernardo Soares naziva pseudonimima.

The screenshot shows the NSK catalog interface. At the top, it says 'NACIONALNA I SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA U ZAGREBU' and 'Katalog'. Below that, there are search filters and navigation options. The main content area shows search results for 'Savičević-Ivančević, Olja'. The results table includes columns for 'Serijski broj', 'Odobrenje', 'Neusvojeno ime', 'Bibliografski podaci', 'Klasifikacija', and 'ISBN'. The first result is 'Savičević-Ivančević, Olja' with a series number of '1'. Below the table, there are navigation buttons for 'Prethodni zapis' and 'Sljedeći zapis'.

Slika 4. Primjer preglednog zapisa za Olju Savičević-Ivančević u katalogu NSK

²⁵ Aquilonis. Pisci na mreži – Olja Savičević Ivančević [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://www.aquilonis.hr/Poslovanje/pisci-na-mrezi-olja-savicevic-ivančević.html>

Primjer 3. *Fredy Perlman*

Zanimljiv je primjer Fredyja Perlmana (1934. – 1985.), rođenog u Brnu u Češkoj, koji je emigrirao u SAD. Poslije studija na Sveučilištu Columbia sa suprugom se 1963. preselio u Beograd, gdje je stekao zvanje magistra ekonomije i doktora prava. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu posjeduje knjigu *Letters of Insurgents* autora Sophie Nachalo i Yarostana Vocheka objavljenu 1976. U njoj Yarostan i Sophia, nakon što su razdvojeni poslije propale revolucije, on u zatvoru, a ona na Zapadu, izmjenjuju 37 pisama. Pretraživanjem interneta dolazi se do mrežnih stranica Anarhističke knjižnice²⁶ (The Anarchist Library) gdje se može pristupiti cjelovitom tekstu i audioknjizi istog naslova čiji je stvaratelj Fredy Perlman, što upućuje na zaključak da su Sophia Nachalo i Yarostan Voček Perlmanovi heteronimi, odnosno persone, bibliografski identiteti. Stvarna osoba F. Perlman stvorio je dva bibliografska identiteta, muški i ženski, koji se razlikuju po fizičkim i duševnim karakteristikama i stilu pisanja, da bolje iskaže svoj odnos prema društvu.

Budući da čl. 96 t. 4 *Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga*²⁷ (u daljnjem tekstu *Pravilnik*) koji se odnosi na stvaratelje koji jednu vrstu stvaralačkog rada objavljuju pod svojim pravim imenom, a drugu vrstu pod pseudonimom, dopušta izradu više bibliografskih identiteta, u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici izrađeni su bibliografski identiteti za heteronime Sophia Nachalo i Yarostan Voček i zbog atributa entiteta *osoba*: datuma, naslova, roda, zemlje, prebivališta, pripadnosti. Pretraživanje naslova *Letters of Insurgents* u katalogima svjetskih nacionalnih knjižnica pokazuje da su u svim bibliografskim zapisima kao stvaratelji navedeni Nachalo i Voček bez spominjanja Perlmana, osim u zapisu Katalonske nacionalne knjižnice²⁸ (Biblioteca de Catalunya).

U bibliografskom zapisu za djelo *Letters of Insurgents* u Kongresnoj knjižnici kao stvaratelji navedeni su Sophia Nachalo i Yarostan Voček bez napomene da se iza njih krije Fredy Perlman. Istovremeno u bazi autoriziranih podataka Kongresne knjižnice izrađen je pregledni zapis za Fredyja Perlmana, dok zapisi za Sophiu Nachalo i Yarostana Vocheka ne postoje. Zapisi

²⁶ The Anarchist Library [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://theanarchistlibrary.org/category/author/fredy-perlman>

²⁷ Verona, Eva. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. Dio 1: Odrednice i redalice. Nav. dj. Str. 183.

²⁸ Biblioteca de Catalunya [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://www.bnc.cat/>

se u Kongresnoj knjižnici izrađuju u IKS-u Voyager čiji sustav validacije ne dopušta da se neusvojeni oblik imena prikazuje kao usvojeni. Pri izradi bibliografskog zapisa postupkom validacije imena sustav strojno povlači iz baze usvojeni oblik imena, a zanemaruje neusvojeni. Tako bi se validiranjem polja za unos stvaratelja u zapisu nalazila usvojena pristupnica *Perlman, Fredy* ili bi u bazi autoriziranih podataka Kongresne knjižnice bili izrađeni i nalazili se pregledni zapisi za Sophiu Nachalo i Yarostana Vocheka kojih u bazi nema. Treba napomenuti da pregledni zapis za Fredyja Perlmana ima samo usvojeni oblik imena *Perlman, Fredy*.

Pretraživanjem po imenu Sophie Nachalo u VIAF-u, Virtualnoj međunarodnoj normativnoj bazi²⁹ (Virtual International Authority File), dobiva se devet rezultata kao Fredy Perlman (Kongresna knjižnica, Nizozemska nacionalna knjižnica, Katalonska nacionalna knjižnica, Španjolska nacionalna knjižnica, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, ISNI³⁰, NUKAT³¹, Sudoc/Abes³², Wikidata) i samo dva kao Sophia Nachalo (Sudoc/Abes i Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu). Pretraživanje po imenu Yarostana Vocheka daje identičan rezultat.

Razmatrajući rezultate može se zaključiti da su bibliografski identiteti obrađeni na dva načina: stvarni pojedinac F. Perlman bibliografski je identitet čiji pregledni zapis ima usvojeni oblik imena *Perlman, Fredy* i neusvojene oblike imena persona *Nachalo, Sophia* i *Vocek, Yarostan*; svi bibliografski identiteti obrađeni su kao persone s usvojenom pristupnicom za svaku osobu i neusvojenim oblikom imena kao poveznicama.

2. Egzonimi i endonimi

U etnolingvistici egzonimi (grč. ἔξω, vanjski + ὄνομα, ime) ili ksenonimi (grč. ξένος, vanjski + ὄνομα, ime) imena su etničkih grupa i mjesta koja su im nadjenuli ljudi izvana, za razliku od endonima (grč. ἐνδον, unutra + ὄνομα, ime) ili autonima (grč. αὐτο, sam + ὄνομα, ime), imena koja je neka grupa

²⁹ VIAF [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://viaf.org/>

³⁰ International Standard Name Identifier [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://www.isni.org/>

³¹ Narodowy uniwersalny katalog centralny [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://katalog.nukat.edu.pl/search/query?theme=nukat>

³² Le catalogue du Système universitaire de documentation / Agence bibliographique de l'enseignement supérieur [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://www.sudoc.abes.fr/>

nadjenula samoj sebi. I jedni i drugi mogu se odnositi na mjesta (toponimi), etničke grupe (etnonimi), jezike (glotonimi) ili pojedince (osobna imena). „*The names of monarchs, popes and non-contemporary authors as well as place names are commonly translated.*“³³ Prema definiciji Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje „egzonim je zemljopisno ime u širokoj uporabi u kojemu jeziku za zemljopisni objekt koji se nalazi izvan područja na kojemu taj jezik ima službeni status, a razlikuje se od lika koji se upotrebljava na službenom jeziku ili jezicima države kojoj taj objekt pripada“.³⁴ Endonim je izvorno ime za geografski objekt.³⁵ U članku *Wikipedije* o egzonimima i endonimima naslovljenom *Exonym and endonym* u dijelu koji govori o pejorativnoj upotrebi egzonima, navodi se ilustrativan slavenski primjer za endonim */die/ Deutschen*. Slavenski egzonim *Nijemci* nastao je iz praslavenskoga *němьcь* (*nijem*), onaj koji ne govori, njemak koji govori njemački, za razliku od endonima *Slaven* koji je nastao iz korijena *slovo* (riječ, govor). „U tom kontekstu Slaveni opisuju Germane kao ‘nijeme’ – za razliku od njih ‘koji govore’.“³⁶

Egzonimi i endonimi važni su pri izradi preglednih zapisa na koje se odnosi III. poglavlje *Pravilnika* Izbor i oblik odrednica i redalica koje uključuje poglavlje III. 2 (Osobne odrednice), III. 3 (Korporativne odrednice) i III. 5 (Formalne odrednice). Sličan način postupanja može se primijeniti i na čl. 17 (Jedinstveni stvarni naslov).

Neujednačeni odnos prema egzonimima i endonimima pojedinih nacionalnih knjižnica u svijetu i u Hrvatskoj u nastavku se prikazuje na primjerima nadziranih pristupnica za entitet *osoba* i za entitet *mjesto* kao i prema uporabi više imena za istog stvaratelja. Navode se i primjeri nadziranih pristupnica za naslove izrađenih na nacionalnim jezicima i na latinskom jeziku u svjetskim nacionalnim knjižnicama i u Hrvatskoj.

³³ Linguistic landscape : expanding the scenery / edited by Elana Shohamy, Durk Gorter. London : Routledge, 2009. Str. 141-154.

³⁴ Hrvatski pravopis / [glavni urednik Željko Jozić]. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2013.

³⁵ Struna – hrvatsko strukovno nazivlje. Endonim [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://struna.ihj.hr/naz-iv/endonim/2113/>

³⁶ Wikipedia [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Exonym_and_endonym

2.1. Nadzirane pristupnice za ime entiteta osoba

Ilustrativan primjer višestrukih mogućnosti uporabe endonima i egzoni- ma pri izradi nadziranih pristupnica osobno je ime španjolske književnice i katoličke svete Terezije Avilske, Terezije Velike ili Terezije od Isusa, osobnog imena Teresa de Cepeda y Ahumada.

Čl. 133 *Pravilnika* koji se odnosi na svece propisuje u točki 1 za stvaratelje starog i srednjeg vijeka da „u jedinstvenoj se odrednici osobno ime i epitet (nadimak) pišu u latiniziranom obliku, a toj se odrednici dodaje pri- djev sanctus ili sancta”. U skladu s propisu, usvojeni oblik imena u katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu glasi *Theresia a Iesu, sancta*. Ovakvu usvojenu pristupnicu ima još samo Vatikanska knjižnica koja je izra- dila tri pregledna zapisa s usvojenim oblicima imena: *Cepeda y Ahumada, Teresa de, s., 1515-1582, Teresa d’Avila, s., 1515-1582, i Theresia a Iesu, s., 1515-1582*. Ostale nacionalne knjižnice u svijetu, članice VIAF-a, izradile su usvojenu pristupnicu koja je egzonom i sastoji se ili od osobnog imena i mjesta rođenja na nacionalnom jeziku: *Teresa, of Avila, Saint, 1515-1582* (Kongresna knjižnica, Izraelska nacionalna knjižnica, Kanadska knjižnica i arhiv, Irska nacionalna knjižnica, Australaska nacionalna knjižnica), *Thérèse, d’Avila, sa- inte, 1515-1582* (Sudoc/Abes, Kanadska knjižnica i arhiv), *Teresa av Ávila, helgon, 1515-1582* (Švedska nacionalna knjižnica), *Teresa, no Avilas, Svētā, 1515-1582* (Latvijska nacionalna knjižnica), *Teresa van Avila heilige* (Nizo- zemska nacionalna knjižnica) ili kao egzonom redovničkog imena: *Teresa de Jesús, santa, 1515-1582* (Španjolska nacionalna knjižnica, Katalonska nacio- nalna knjižnica), *Teresa, de Jesús, 1515-1582* (Njemačka nacionalna knjižni- ca), *Teresa od Jezusa (šw. ; 1515-1582)* (Poljska nacionalna knjižnica), *Teresa de Jesús* (Švicarska nacionalna knjižnica), *Teresa de Jesús, Santa, 1515-1582, O.C* (Portugalska nacionalna knjižnica), *Teresa de Jesús, svatá, 1515-1582* (Češka nacionalna knjižnica), *Teresa de Jesus helgen* (Dansko bibliografsko središte).

Točka 2 istog člana *Pravilnika* propisuje da se sa svecima novoga vijeka postupa kao s imenima ostalih stvaratelja toga doba, ali se njihovo osobno ime piše u latiniziranom obliku te se daju dva primjera: usvojeni oblik imena za sv. Ignacija Lojolskoga (živio u 16. stoljeću) je *Loyola, Ignatius*, a za sv. Karla Boromejskoga (rođen u 16. stoljeću) je *Borromeo, Carolus*. U oba slučaja u preglednim zapisima u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu izrađe- ne su usvojene pristupnice koje odstupaju od *Pravilnika*: umjesto *Borromeo, Carolus* usvojeni oblik imena je *Carolus Borromeus, sanctus*, a umjesto *Loyo- la, Ignatius* je *Loyola, Ignatius, sanctus*. Dalje se u točki 3 istoga člana daje

primjer usvojenog oblika imena *Theresia ab Infante Iesu, sancta* za sveticu iz 19. stoljeća Tereziju od Djeteta Isusa kao i za Franju Saleškoga koji je vršnjak Karla Boromejskoga (jedan i drugi rođeni su u 16. stoljeću) čiji je usvojeni oblik imena *Franciscus Salesius, sanctus*. U nacionalnim svjetskim knjižnicama, članicama VIAF-a, usvojena pristupnica za Ignacija Lojolskoga je egzonim, sastoji se od njegovog imena i mjesta rođenja na nacionalnim jezicima (*Ignatius, of Loyola, Saint, 1491-1556; Ignace, de Loyola, saint, 1491-1556; Ignác z Loyoly, svatý, 1491-1556; Ignácijs, no Lojolas, Svētais, 1491-1556* itd.), osim onih izrađenih u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu i Švicarskoj nacionalnoj knjižnici koje navode prezime pa ime.

Za Karla Boromejskoga usvojena pristupnica je ili egzonim i sastoji se od njegovog imena i prezimena na nacionalnom jeziku (*Charles Borromée, saint, 1538-1584; Charles Borromeo, saint, 1538-1584; Karel Boromejský, svatý, 1538-1584; Karol Boromeusz (św. ; 1538-1584)* itd.) ili od građanskog prezimena i imena kao u preglednim zapisima bibliografskih središta Italije, Njemačke, Švedske i Nizozemske u kojima je usvojeni oblik imena *Borromeo, Carlo*.

Za Franju Saleškoga usvojena je pristupnica egzonim sastavljen od imena i prezimena, koje je i mjesto rođenja, na nacionalnim jezicima: *Francis, de Sales, Saint, 1567-1622* (Kongresna knjižnica, Irska nacionalna knjižnica, Kanadska knjižnica i arhiv, Izraelska nacionalna knjižnica, Australaska nacionalna knjižnica), *François, de Sales, saint, 1567-1622* (Francuska nacionalna knjižnica, Kanadska knjižnica i arhiv), *František Saleský, svatý, 1567-1622* (Češka nacionalna knjižnica), *Franciszek Salezy (św. ; 1567-1622)* (NUKAT), *Francisco de Sales, Santo, 1567-1622* (Španjolska nacionalna knjižnica) i sl., osim primjera na latinskom Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu *Franciscus Salesius, sanctus* i Vatikanske knjižnice *Franciscus Salesius, s., 1567-1622*, koja je izradila još dva pregledna zapisa s usvojenim oblicima imena: *Francesco di Sales, s., 1567-1622* i *Franciscus de Sales, s., 1567-1622*.

Usvojena pristupnica za Tereziju od Djeteta Isusa u svim je nacionalnim svjetskim knjižnicama, članicama VIAF-a, egzonim, sastoji se ili od imena i mjesta rođenja na nacionalnom jeziku (*Thérèse, de Lisieux, Saint, 1873-1897; Terezie z Lisieux, svatá, 1873-1897; Thérèse av Lisieux, helgon, 1873-1897* itd.) ili kao egzonim redovničkog imena (*Thérèse de l'Enfant-Jésus, sainte, 1873-1897; Teresa od Dzieciątka Jezus (św. ; 1873-1897); Teresa del Niño Jesús, Santa; Teresa do Menino Jesus, Santa, 1873-1897*), slično kao hrvatski i

vatikanski usvojeni oblik imena na latinskom *Theresia ab Infante Iesu, sancta* i *Theresia a Iesu Infante, s.*, 1873-1897. Vatikanska knjižnica još je izradila i pregledni zapis s usvojenom pristupnicom *Teresa di Lisieux, s.*, 1873-1897.

Usvojeni oblik imena za Isusa Krista (prema čl. 5 *Pravilnika* za osobe čija se živa riječ izdaje bez bitnih promjena (govor, propovijed, izreke i sl.)) u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu je egzonim *Isus Krist*, a ne latinizirani oblik *Iesus Christus* ili hebrejski *Yeshua* (ישוע), slično kao u ostalim nacionalnim knjižnicama u svijetu, članicama VIAF-a: *Jésus-Christ* (Sudoc/Abes, Kongresna knjižnica, ISNI), *Jesus* (Izraelska nacionalna knjižnica, Švedska nacionalna knjižnica), *Jesus Christus* (Njemačka nacionalna knjižnica), *Jezus, van Nazareth, 4 v. Chr.-29 n. Chr.* (Nizozemska nacionalna knjižnica).

Isti postupak primijenjen je i prema Bl. Djevici Mariji kao osobi čija se živa riječ izdaje bez bitnih promjena. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu usvojeni oblik imena je egzonim *Marija*, a ne latinizirani oblik *Maria, Sancta Virgo* ili hebrejski, slično kao u ostalim nacionalnim knjižnicama u svijetu, članicama VIAF-a: *Mary, Blessed Virgin, Saint* (Irska nacionalna knjižnica, Kongresna knjižnica), *Maria, Jesu moder* (ISNI, Švedska nacionalna knjižnica), *Maria ca 1.Jh.v.Chr.-1.Jh.* (Njemačka nacionalna knjižnica).

Usvojena pristupnica za utemeljitelja budizma u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu transkribirani je endonim i glasi *Buddha*, slično kao u ostalim nacionalnim svjetskim knjižnicama: *Bouddha, 0560?-0480? av. J.-C.* (Sudoc/Abes), *Buddha ca. v560-ca. v480* (Njemačka nacionalna knjižnica), *Buddha ca. v560-ca. v480* (Poljska nacionalna knjižnica), *Buddha, asi 563 př. Kr.-asi 483 př. Kr.* (Češka nacionalna knjižnica), *Bouddha* (Kanadska knjižnica i arhiv, Španjolska nacionalna knjižnica). Pregledni zapis s usvojenim oblikom imena *Gautama Buddha* izradile su Kongresna knjižnica, Izraelska nacionalna knjižnica, Švicarska nacionalna knjižnica i Kanadska knjižnica i arhiv.

Primjer utemeljitelja taoizma, po transkripcijskom sustavu Wade-Giles, odnosno daoizma, po transkripcijskom sustavu Hanyu Pinyin, glasovnom pismu kineskog jezika, čiji usvojeni oblik imena u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu glasi *Lao-Tzu* omogućuje uvid u razvoj lingvistike kao znanosti. Pravo ime mu je Li Er, a Lao-Tzu je zapravo počasna titula koja znači stari majstor i u 19. stoljeću se najčešće transkribirala kao *Lao-Tse*, u 20. stoljeću na temelju sustava transkripcije Wade-Giles kao *Lao-Tsu*, a u 21.

stoljeću na temelju transkripcijskog sustava Hanyu Pinyin kao *Laozi*. Usvojenu pristupnicu *Laozi* imaju Kongresna knjižnica, Irska nacionalna knjižnica, Norveška nacionalna knjižnica i Latvijska nacionalna knjižnica; u Abes/Sudocu to je *Lao zi*; u Poljskoj nacionalnoj knjižnici, ISNI-ju i Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu glasi *Lao-Tzu*, a usvojenu pristupnicu *Tsu, Lao* ima Njemačka nacionalna knjižnica.

Slično je s imenom posljednjeg kineskog cara, koji u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu ima usvojenu pristupnicu *Pu Yi, kineski car*. Po sustavu Hanyu Pinyin to je *Pǔyí*, a po Wade–Gilesu *P'u-i*. Većina nacionalnih knjižnica u svijetu, članica VIAF-a, kao usvojenu pristupnicu imaju *Puyi, 1906-1967*, dvije imaju *Pu Yi*, a francuski Abes/Sudoc odlučio se za usvojenu pristupnicu *Ai xin jue luo Pu yi, empereur de Chine, 1906-1967*.

Ime europskog tipa novovjekovnog autora također se može izraditi kao endonim ili egzonom, kako pokazuje primjer talijanskog renesansnog umjetnika Michelangela Buonarottija. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu u skladu s čl. 99 *Pravilnika* usvojeni oblik imena je endonim *Michelangelo Buonarotti*, u francuskom Abes/Sudocu to je egzonom *Michel-Ange, 1475-1564*, kao i u Španjolskoj nacionalnoj knjižnici *Miquel Àngel, 1475-1564* i u Portugalskoj nacionalnoj knjižnici *Miguel Àngelo, 1475-1564*.

Jednako se može postupiti i u primjeru pape, poput Benedikta XVI., čiji je usvojeni oblik imena u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu *Benedictus XVI, papa*, u skladu s čl. 131 *Pravilnika*; u frankofonskim zemljama to je egzonom *Benoît XVI, pape, 1927-*, na engleskom govornom području *Benedict XVI, Pope, 1927-*, u Poljskoj i Češkoj *Benedykt XVI (papież ; 1927-)*, *Benedikt XVI., papež, 1927-*, u Kataloniji *Benet XVI, papa, 1927-*.

Kada je 1998. José Saramago dobio Nobelovu nagradu za književnost otkrio je da potječe iz siromašne obitelji de Sousa koja je imala nadimak Saramago (divlja rotkva, *raphanus raphanistrum*). Njegovo ime službenik u Azinhagi zabunom je upisao u matičnu knjigu rođenih kao José de Sousa Saramago i tako ortonimu (grč. ὀρθός, pravi + ὄνομα, ime) De Sousa dodao egzonom Saramago na temelju kojega je nastao književnikov osobni i bibliografski identitet *Saramago, José*.

2.2. Nadzirane pristupnice za ime entiteta mjesto

Entitet *mjesto* uključuje zemaljske i izvanzemaljske lokacije, povijesne i suvremene lokacije, zemljopisne pojave i geopolitička područja nadležnosti.³⁷ On obuhvaća zemljopisne nazive koji uključuju nazive država, federalnih jedinica, kantona, pokrajina, gradova, naselja, općina, distrikta, sjedišta korporativnih tijela, mjesta održavanja kongresa, sastanaka, okruglih stolova. Svim ovim nazivima može se pristupiti dvojako: kao endonimima i egzonimima. Na sve njih utječe, osim političkih promjena, i razvoj znanosti o jeziku, kao u primjeru Pekinga, koji se sada transkribira kao Beijing na temelju transkripcijskog sustava Hanyu Pinyin ili Hong Konga koji je Xiānggǎng, ili Kaira koji na modernom standardnom arapskom jeziku (MSA) glasi al-Qāhirah i Aleksandrije koja je al-Iskandariyyah.

Prema čl. 157 t. 1 *Pravilnika* zemljopisni se naziv država u jedinstvenoj odrednici piše jezikom kojim se knjižnica redovito služi, dakle egzonimom, a za naziv na izvornom jeziku, endonim, izrađuje se opća uputnica. Prema čl. 157 t. 13-15 kao jedinstvena odrednica za gradove i druga naselja, općine i distrikte uzima se njihov zemljopisni naziv na izvornom jeziku, dakle endonim, a za izraze na jeziku kojim se knjižnica redovno služi, egzonime, izrađuje se opća uputnica. Većina nacionalnih knjižnica u svijetu, članica VIAF-a, postupa s nazivima država isto kako propisuje čl. 157/1 *Pravilnika*. Usvojena pristupnica za Hrvatski sabor u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu je *Hrvatska. Hrvatski sabor*, u Kongresnoj knjižnici *Croatia. Sabor Republike Hrvatske*, u Češkoj nacionalnoj knjižnici *Chorvatsko. Sabor Republike Hrvatske* i u Latvskoj nacionalnoj knjižnici *Horvātija. Sabor Republike Hrvatske*. U skladu s članom 157 t. 9 jedinstvena odrednica za federalne jedinice, kantone i pokrajine izrađuje se na izvornom jeziku, dakle endonimu, a za izraze na jeziku kojim se knjižnica redovno služi, egzonime, izrađuje se opća uputnica, isto kao i za gradove i druga naselja prema točkama 13-15 istog člana. Tako Hrvatski povijesni institut sa sjedištem u Rimu ima u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu u skladu s čl. 157 t. 13 usvojenu pristupnicu *Hrvatski povijesni institut (Roma)* jer se nalazi u Rimu, glavnom gradu Italije čije ime na talijanskom jeziku glasi Roma. Usvojeni oblik imena talijanskog Ministarstva odgoja u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu je *Italija. Ministero della educazione nazionale. Direzione generale delle antichita*

³⁷ Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka. Nav. dj. Str. 26.

e belle arti (Roma), u kojemu je naziv države egzonim, a ime grada endonim. U nacionalnim knjižnicama u svijetu nazivi zemalja, federalnih jedinica, kantona, pokrajina, gradova, sjedišta navode se pretežno izrazima na jeziku kojim se knjižnica redovito služi, egzonimima, i u tome se posebno ističu Francuska nacionalna knjižnica i Kongresna knjižnica. Za Royal Opera House sa sjedištem u Londonu, Kraljevsku operu u Londonu, usvojena pristupnica u Kongresnoj knjižnici glasi *Royal Opera House (London, England)*, u Francuskoj *Royal opera house Londres*, u Poljskoj nacionalnoj knjižnici *Royal Opera House (Londyn)*, u Latvijskoj nacionalnoj knjižnici *Royal Opera House (Londona, Lielbritānija)*, u Češkoj nacionalnoj knjižnici *Royal Opera House (Londýn, Anglie)*, u Kanadskoj knjižnici i arhivu *Royal Opera House (Londres, Angleterre)*.

3. Autorizirani podaci za naslove izrađeni na nacionalnim jezicima i na latinskom jeziku

Na primjeru biblijske *Pjesme nad pjesmama* objavljene kao samostalna jedinica građe, ocrtava se složenost izrade usvojene pristupnice, odnosno jedinstvenog stvarnog naslova. Ova pjesma pripada korpusu *Biblije* i prema čl. 17/10 *Pravilnika* „Za izdanja Svetoga pisma i za izdanja njegovih sastavnih dijelova, kao jedinstveni stvarni naslovi uzimaju se latinski stvarni naslovi koji se upotrebljavaju u Vulgati“. Usvojena pristupnica u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu u skladu s *Pravilnikom* glasi *Canticum canticorum*. Ova pjesma istovremeno pripada i korpusu hebrejske *Biblije*, *Tanakh* (Ta = Torah (Torat Moshe) + Na = Nevi'im (Proroci) + Ketuvim (Spisi)), za koji se po čl. 17/11 *Pravilnika* „Svete knjige muslimana, židova, budista i drugih nekršćanskih vjerskih zajednica obično (se) ubrajaju u anonimna klasična djela pa se tako s njima i postupa. Kao jedinstveni stvarni naslovi uzimaju se uobičajeni stvarni naslovi pod kojima se te knjige navode u općepriznatim bibliografskim priručnicima“. Usvojena pristupnica na hebrejskom jeziku glasi *Shīr Hashīrīm* (*Šīr haŠīrim*, שירישה ריש). Shodno propisu za prijevod *Pjesme nad pjesmama* s grčkog jezika izvorni stvarni naslov glasi *Ásma asmáton*, a usvojena pristupnica je *Canticum canticorum*, kao i u slučaju prijevoda s

latinskoga kada i izvorni stvarni naslov i usvojena pristupnica glase *Canticum canticorum*. Kada se *Pjesma nad pjesmama* prevodi s hebrejskoga kao sastavni dio *Tanakha* tada je izvorni stvarni naslov i usvojena pristupnica *Shīr Hashīrīm*. U Kongresnoj knjižnici izrađene su dvije usvojene pristupnice: *Bible. Song of Solomon (Biblija. Solomonova pjesma*, potrebno je razriješiti i ime kralja, je li on Solomon, Salamon ili Solomun) koja odgovarajuća djela okuplja pod *Biblijom* i *Midrash rabbah. Song of Solomon* koja okuplja odgovarajuća djela pod glavnim zbornikom midraške književnosti *Midraš Raba* ili *Veliki Midraš*. Na isti način izrađene su usvojene pristupnice u Sudocu: *Bible A.T. Cantique des Cantiques* i *Midrach rabba Cantique des Cantiques*. Američka i francuska usvojena pristupnica izrađene su na nacionalnim jezicima, kao i u većini nacionalnih knjižnica: *Biblia. ST. Pieśń nad Pieśniami* (Poljska nacionalna knjižnica), *Bible. O.T. Song of Solomon* (Kanadska knjižnica i arhiv), *Biblia. A.T. Càntic dels càntics* (Katalonska nacionalna knjižnica), *Biblia. A.T. Cantar de los cantares* (Španjolska nacionalna knjižnica).

Istovremeno čl. 17/6 *Pravilnika* propisuje za perzijske priče iz *1001 noći*: „Za orijentalna književna djela koja su u pojedinim zemljama općenito poznata po stvarnom naslovu na nacionalnom jeziku, kao jedinstveni stvarni naslov uzima se stvarni naslov na jeziku kojim se biblioteka redovito služi” i u skladu s njim izrađena je usvojena pristupnica u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu *Tisuću i jedna noć*. Za ovu zbirku priča koje potječu iz Indije i Perzije postoji perzijski izvornik *Hāzar Afsān* (što znači 1000 priča), arapski prijevod *Alf layla wa-layla* i prvi europski prijevod kojemu su dodane još neke priče različitog podrijetla *Les Mille et une nuits, contes arabes traduits en français*. Nastavljajući se na ove izvore nacionalne knjižnice u svijetu pri izradi usvojene pristupnice postupaju na tri načina: usvojena pristupnica postaje naslov na nacionalnom jeziku i u Kongresnoj knjižnici glasi *Arabian nights*, usvojena pristupnica izrađuje se na temelju arapskog izvornika tako da u Njemačkoj nacionalnoj knjižnici glasi *Alf laila wa-laila*, usvojena pristupnica izrađuje se prema prvom europskom prijevodu tako da u Poljskoj i Francuskoj nacionalnoj knjižnici glasi *Mille et une nuits*.

Zaključak

U nacrtu *Izjave o Međunarodnim kataložnim načelima*³⁸ Sekcije za katalogizaciju IFLA-e iz travnja 2015. u opsegu načela navodi se da im je namjena biti vodič u razvoju kataložnih pravilnika i u odlukama koje katalogizatori donose. U općim načelima navodi se da više načela upravlja izradbom kataložnih pravilnika i odlukama koje katalogizatori donose, napominjući da je pri tome najvažnije 1. opće načelo *primjerenost korisniku* dok preostalih 11 načela nisu poredani po važnosti. Prvo opće načelo upućuje na važnost korisnika i njegovih postupaka u knjižničarstvu prema kojima je usmjerena većina knjižničarskih zadataka. Tu važnost naglašava i 2. opće načelo *opća uporaba* u kojemu se navodi da rječnik upotrijebljen u opisima i pristupnicama treba biti u skladu s rječnikom većine korisnika. Cilj kojemu knjižničarstvo stremlji u najvećoj mogućoj mjeri je da postupci korisnika – pronalaženje, identificiranje, odabir, dobivanje i kretanje³⁹ te pronalaženje, identificiranje, kontekstualiziranje i opravdanje⁴⁰ – budu što jednostavniji i učinkovitiji i da postignuti rezultati odgovore očekivanjima. Korisnicima⁴¹ se smatraju jednako stvaratelji autoriziranih podataka koji stvaraju i održavaju autorizirane podatke, kao i krajnji korisnici koji upotrebljavaju autorizirane informacije ili izravnim pristupom ili neizravno preko nadziranih pristupnica. Za ostvarenje toga cilja knjižničarstvo je uvijek u potrazi za što boljim i efikasnijim rješenjima.

U nacionalnim kataložnim pravilnicima propisuju se različita kataložna pravila i postupci s ciljem što lakšeg, konzistentnijeg i jednostavnijeg pronalaženja podataka, kao i nacionalne i međunacionalne usklađenosti izrade, korištenja i razmjene autoriziranih podataka.

Na temelju iznesenih podataka uočava se dvojba koliko bibliografskih identiteta izraditi za jednog pojedinca.

U primjeru više bibliografskih identiteta koje koristi jedan pojedinac, među ostalima i heteronime, nacionalno kataložno središte može postupiti na dva načina.

U prvom načinu za pojedinca koji je ustanovio više persona izrađuje se za svaku osobu pregledni zapis koji sadrži usvojeni oblik imena i neusvojene

³⁸ Statement of International cataloguing principles : (ICP) [citirano: 2015-09-24] / by IFLA Cataloguing Section and IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code. Updated ed., April 2015. Dostupno na: <http://www.ifla.org/node/9542>

³⁹ Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima. Nav. dj. Str. 4.

⁴⁰ Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka. Nav. dj. Str. 62.

⁴¹ Isto, str. 62.

oblike imena. Svaki heteronim, s kojima se pretežno postupa kao s pseudonimima, dobiva svoj bibliografski identitet, kao i u slučaju osoba s više bibliografskih identiteta, poput pape koji ima barem dva bibliografska identiteta, prije i poslije ustoličenja, vladara prije i poslije preuzimanja titule, stvarateljice prije i poslije udaje, tvrtki koje prolaze kroz postupke spajanja i preuzimanja.

Drugi pristup uključuje izradu samo jednog preglednog zapisa pri čemu samo jedna persona dobiva usvojenu pristupnicu, a sve ostale persone dobivaju neusvojene pristupnice, odnosno prikazuju se u zapisu kao neusvojeni oblici imena.

Ilustrativan primjer je Fernando Pessoa za kojega je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu izrađen jedan pregledni zapis na kojemu su navedeni usvojeni oblik imena i svi neusvojeni oblici imena, za razliku od Kongresne knjižnice u kojoj je izrađeno osam preglednih zapisa od kojih se jedan odnosi na stvarnog pojedinca Fernanda Pessou, a preostalih sedam odnosi se na heteronime.

*Međunarodni standardni identifikator imena*⁴² (*International Standard Name Identifier* – ISNI) međunarodna je norma ISO 27729:2012 koja jedinstveno identificira javne identitete svih sudionika u izradi i distribuciji kreativnih radova uključujući istraživače, izumitelje, pisce, umjetnike itd. Tijelo koje upravlja dodjeljivanjem ISNI-ja je Međunarodna agencija za ISNI – ISNIA, kojoj je cilj dodijeliti nepromjenjivi jedinstveni identifikacijski broj svakom javnom identitetu. Agencija dopušta „višestrukost identiteta“ i svakome dodjeljuje identifikacijski broj. Tako pregledni zapis za Fernanda Pessou s usvojenim oblikom imena *Pessoa, Fernando, 1888-1935* ima ISNI 0000 0001 0826 8480, a pregledni zapis za njegov heteronim António Mora s usvojenim oblikom imena *Mora, António* ima ISNI 0000 0000 8160 4586. Iako dopušta izradu i uporabu više usvojenih pristupnica za jednog pojedinca, ne propisuje i ne određuje način postupanja nego to ostaje nacionalnim pravilnicima da usklade sa svojim potrebama i tradicijom.

Osim same odluke kako pristupiti izradi autoriziranog oblika imena za pojedinca koji koristi više bibliografskih identiteta u svome radu, u pojedinim se slučajevima nameće i problem jezika, hoće li se koristiti nacionalni jezik, kao u slučaju egzonima, ili će se koristiti izvorni jezik, kao u slučaju endonima.

⁴² International Standard Name Identifier. Nav. dj.

U većini kataložnih agencija smatra se da je korisnicima pri pronalaženju i identificiranju podataka najbliži vlastiti jezik i za odabir autoriziranog oblika imena i naslova daje se prvenstvo nacionalnom jeziku, dakle egzonimima. Tako je u Kongresnoj knjižnici primjer usvojenog oblika imena za sveticu *Theresa of Avila, Saint, 1515-1582*, za papu *Benedict XVI, Pope, 1927-*, a za naslov *Bible. Solomon's song*; u Francuskoj nacionalnoj knjižnici *Thérèse, d'Avila, sainte, 1515-1582*, za papu *Benoît XVI, pape, 1927-*, za naslov *Bible, A.T., Cantique des Cantiques*; u Poljskoj nacionalnoj knjižnici za sveticu *Teresa od Jezusa (św. ; 1515-1582)*, za papu *Benedykt XVI (papież ; 1927-)*, za naslov *Biblia. ST. Pieśń nad Pieśniami* itd. Primjeri u Kongresnoj knjižnici izrađeni su na temelju anglo-američke kataložne tradicije i načela primjerenosti korisniku prema kojima je prosječnom korisniku primjerenija usvojena pristupnica *Bible. Revelation* (Biblija. Otkrivenje) nego *Apocalypsis beati Ioannis apostoli* ili *John, of Nepomuk, Saint, approximately 1340-1393* umjesto *Ioannes Nepomucenus, sanctus*.

U drugom slučaju, u takvim se primjerima prvenstvo u kataložnim priručnicima daje latinskom jeziku. Isti primjeri u katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu glase: za sveticu *Theresia a Jesu, sancta*, za papu *Benedictus XVI, papa*, a za naslov *Canticum canticorum*; u Vatikanskoj knjižnici oni glase: za sveticu *Theresia a Jesu, s., 1515-1582*, za papu *Benedictus PP. XVI, n. 1927.*, za naslov *Biblia. V. T. Canticum canticorum*.

Razvoj semantičkog *weba* i nastojanja oko sve veće ujednačenosti, normizacije i integracije u nadzoru nad autoriziranim podacima u knjižničnim sustavima i izradi, korištenju i razmjeni podataka između nacionalnih svjetskih knjižnica mogu utjecati na prevagu jednog modela. Predvodnice bilo kojeg modela uvijek su bogate i jake knjižnice brojučano velikih naroda koje posjeduju odgovarajuća sredstva za postizanje ciljeva i kojima se slabije i manje knjižnice priklanjaju.

LITERATURA

Brozović Rončević, Dunja. The use of exonyms in Croatia [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: http://ungegn.zrc-sazu.si/Portals/7/WGE%20Activities/Prague_2007/Croatia_Brozovic_Exonyms.pdf

Exonym and endonym [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Ex-onym_and_endonym

Functional requirements for authority data : a conceptual model : final report, December 2008 [citirano: 2015-09-24] / IFLA Working Group on Functional Requirements and Numbering of Authority Records (FRANAR) ; approved by the Standing Committees of the IFLA Cataloguing Section and IFLA Classification and Indexing Section, March 2009, as amended and corrected through July 2013. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frad/frad_2013.pdf

Guidelines for authority records and references : formerly Guidelines for authority and reference entries / recommended by the Working Group on an International Authority System ; approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing and the IFLA Section on Information Technology. 2nd ed. revised by the IFLA Working Group on GARE revision. München : K. G. Saur, 2001.

Irimia, Mihaela. In search of "what's in a name" : the English Pessoa as poet as Shakespeare and the case of SuperCamões. // *A Journal of Literary Studies and Linguistics* 1, 1(2011), 73-78.

Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima [citirano: 2015-09-24] / prevela Mirna Willer. 2009. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf

Le Boeuf, Patrick. Brave new FRBR world. // Report from the 1st IFLA Meeting of Experts in an International Cataloguing Code, Frankfurt 2003 / edited by Barbara B. Tillett, Renate Gömpel and Susanne Oehlschläger. München : K. G. Saur, 2004. Str. 40-53.

Linguistic landscape : expanding the scenery / edited by Elana Shohamy, Durk Gorter. London : Routledge, 2009.

Polanski, Diana; Robert Ravnić. Individualni i zajednički pseudonimi : primjeri iz prakse = Individual and shared pseudonyms : examples from practice. // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona, Zagreb 17.-18. studenoga 2005. : zbornik radova = International Conference in Honour of the 100th Anniversary of Eva Verona's Birth, Zagreb, November 17-18, 2005 : proceedings / uredile, edited by Mirna Willer & Ana Barbarić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo = Croatian Library Association, 2007. Str. 179-189, 447-458.

RLA toolkit [citirano: 2015-09-24]. Dostupno na: <http://www.rdatoolkit.org/>

Sardo, Lucia. Multiple names. // Authority control in organizing and accessing information : definition and international experience / Arlene G. Taylor, Barbara B. Tillett, editors with the assistance of Mauro Guerrini, Murtha Baca. Binghamton : The Haworth Information Press, cop. 2004. Str. 457-464.

Statement of International cataloguing principles : (ICP) [citirano: 2015-09-24] / by IFLA Cataloguing Section and IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code. Updated ed., April 2015. Dostupno na: <http://www.ifla.org/node/9542>

Uvjete za funkcionalnost autoriziranih podataka : konceptualni model : završni izvještaj, prosinac 2008. / uredila Glenn E. Pattan, IFLA-ina Radna skupina za Uvjete za funkcionalnost i obrojčavanje autoriziranih zapisa (FRANAR) ; odobrili stalni odbori IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju i Sekcije za klasifikaciju i indeksiranje, ožujak 2009. ; [s engleskog preveo Tomica Vrbanc]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.

Uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela Tinka Katić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

Verona, Eva. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1983-1986. Dio 1: Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. 1986. Dio 2: Kataložni opis. 1983.